

Archiefvormers en erflaters (6):

Gerard Beelaerts van Blokland, de eerste Pro-Boer

‘Boerengekte’, noemt het Rijksmuseum in de tentoonstelling ‘Goede Hoop’ de betrokkenheid op Zuid-Afrika in Nederland omstreeks 1900. Hoe oud was de Pro-Boerbeweging en wat waren de wortels ervan? Een stukje Nederlands-Zuid-Afrikaanse geschiedenis.

Gerard Beelaerts van Blokland heeft op 25 mei 1824 in de Tweede Kamer ‘al de klaagliederen ten einde toe uitgezongen wegens het verlies van de Kaap’, schreef de Schout-bij-nacht Cornelius de Jong van Rodenburg aan zijn schoonzoon aan de Kaap. Tamelijk zinloos, voegde hij toe.¹ Dat wist Beelaerts ook wel, hij sprak immers bij de behandeling van een overeenkomst met Engeland over de ruil en afstand van grondgebied in Oost-Indië. Toch stelde hij het verlies van de Kaap aan de orde en uitte zelfs ‘de wensch, dat eenmaal de omstandigheden ons het bezit van deze volksplanting mogen wedergeven’.

Gerard Beelaerts van Blokland (1772-1844), was in 1802 benoemd tot fiscaal aan de Kaap, die in 1795 door de Engelsen bezet maar zojuist bij de Vrede van Amiens teruggegeven was. Hij arriveerde in april 1803 in Kaapstad en bleef er toen de Kaap in 1806

Gerard Beelaerts van Blokland

opnieuw Engels werd en in 1814 definitief. Pas in mei 1817 teruggekeerd in Nederland, werd hij lid van de Tweede Kamer (1823), secretaris (1829) en lid (1836) van de Raad van State, en tenslotte minister van Financiën (1837-1840). Beelaerts had dus zeker recht van spreken over het verlies van de Kaap.

Sumatra-tractaat

Op 17 maart 1824 werd te Londen een tractaat tussen Groot-Brittannië en Nederland getekend ‘ter regeling van eenige aangelegenheden in Indië’. Er was vier jaar onderhandeld over beider rechten, aanspraken en bezittingen, die niet zelden betwist werden sinds de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784). Het ging niet alleen over de VOC-kantoren in Bengalen en de vrijhandel op de Molukken, maar vooral ook over Sumatra, Malakka en Singapore. Over de beheersing van de Straat van Malakka dus, de hoofdadere van de scheepvaart in Zuid-oost-Azië. Nederland moest naast de kantoren in Bengalen en Malakka ook de rechten op Singapore opgeven, maar kreeg wel Billiton en de vrije hand op Sumatra – daarom schrijft de Nederlandse geschiedschrijving over het ‘Sumatra-tractaat’.

Het tractaat vergde uiteraard parlementaire goedkeuring. De behandeling ervan in de betrokken Kamercommissies leverde slechts een korte bespreking van gelijkstelling van zeeroverij met slavenhandel (door inheemse vorsten).² Plenaire behandeling vond plaats op dinsdagmiddag 25 mei 1824, aanwezig waren 86 Kamerleden en de ministers van Buitenlandse Zaken en van Koloniën. Slechts drie leden voerden op de (besloten) zitting het woord, alle drie

stemden in met het traktaat, dat vervolgens met algemene stemmen werd aangenomen. Een aantal kranten meldde de uitkomst; de *Arnhemse Courant* gaf zelfs de oordelen van de drie sprekers: de Zuid-Nederlander De Celles prees de liberale beginselen van het verdrag, en Beelaerts en D.F. van Alphen (voormalig Indisch ambtenaar) waren tevreden omdat Nederland het onverdeeld bezit van Sumatra verwierf. De krant voegde toe: ‘Voor het overige geeft Beelaerts zijn leedwezen te kennen, dat de kolonie van de Kaap de Goede Hoop niet meer onder de Nederlandsche overzeesche bezittingen geteld wordt.’ De *Nederlandsche Staatscourant* publiceerde Beelaerts van Bloklands redevoering zelfs in het geheel.³

‘Smart, vertwijfeling, verslagenheid’

Waarom betreunde Beelaerts van Blokland het verlies van de Kaap? De volksplanting was om te beginnen ‘door Nederlandschen ondernemingsgeest... aangelegd, ... uitgebreid, ... schuilplaats geworden van een groot aantal Fransche vlugtelingen...; deze volkplanting gelijkt meer naar eene Nederlandsche provincie...: in bevolking, in taal, in zeden, in wetten, in gewoonten meer Europeesch dan Indisch, meer Nederlandsch dan vreemd, is zij ook (dit durf ik verzekeren) meer gehecht aan Nederland dan aan eenige andere Mogendheid; dit heb ik gezien, gedurende den geheelen tijd van mijn verblijf aldaar; dit heb ik gezien in het jaar 1811, toen de inlijving van Holland in het Fransche Keizerrijk aldaar bekend werd, en een vertoog aan de regering van Groot-Brittannië geteekend werd, met welks inlevering, uit naam der aanzienlijkste Kaapsche ingezetenen ik mij heb belast gevon-

den, bij hetwelk zij verzochten, dat die volkplanting als de schuilplaats mogt worden bestemd voor die Nederlanders, die hun ongelukkig uit den rang der volkeren uitgeschrapte vaderland mogten willen verlaten; dit heb ik gezien in 1814, toen de tijding der bevrijding van Nederland het gevoel der Zuid-Afrikanen in geestdrift deed ontvlammen, omdat zij uit de gebeurtenis de hereeniging met hun oude moederland voorspelden; en ik heb het, eindelijk, gezien in 1815, toen de blijde tijding der overwinning van Waterloo, door het tegelijk aangekomen berigt van de te Londen gesloten overeenkomst, zoo droevig werd getemperd, en de afstand der volkplanting aan Groot-Brittannië smart, vertwijfeling, verslagenheid veroorzaakte. Ware het mogelijk geweest deze voormalige Nederlandsche, zo weinig gekende, bij velen miskende bezitting te begrijpen in

de ruiling, ... zoo zou men niet alleen een land, naar eene onzer provinciën gelijkende, weder in onzen schoot hebben opgenomen, en aan eene bevolking van omtrent 100.000 zielen, meest Nederlandsche afstammelingen, een groot genoeg hebben bewezen...'

Een soort Nederlandse provincie

Een mooi verwoord betoog. De Kaap is een Nederlandse volksplanting, Nederlands in oorsprong en karakter, eigenlijk een soort Nederlandse provincie, met bewoners die met groot genoeg weer zouden behoren tot Nederland. Geen woord over de Khoisan en Xhosa, de slaven en Griqua's, de spanningen in het binnenland. Als Fiscaal en Secretary of Justice kende Beelaerts van Blokland persoonlijk alle problemen met de grensboeren aan het begin van de eeuw, de problemen van de gemengde bevolking,

de Swarte Ommegang en Slagtersnek, keer op keer was hij betrokken geweest bij de berechting van die opstandige grensboeren.⁴ In 1824 was Beelaerts echter slechts geïnteresseerd in de stamverwantschap, in Groot-Nederland. En daarmee betoonde hij zich de eerste Nederlandse pro-Boer.

- 1 'Weest wel met alle menschen'. De 'Kaapse Brieven' van Cornelius de Jong van Rodenburg. Hilversum: Verloren, 2012, p. 479.
- 2 *Handelingen Tweede Kamer*, 24 mei 1824, en *Arnhemsche Courant*, 29 mei 1824.
- 3 *Nederlandsche Staatscourant*, 1 juni 1824.
- 4 Vergelijk desbetreffende stukken in Collectie Gerard Beelaerts van Blokland (Zuid-Afrikahuis, Amsterdam): *Proclamatie raakende het Bestier der Buiten-districten* (1805), *List of Cases tried* en *Verslag* (1812), *Criminele eisch* (1816); zie ook Archief Beelaerts van Blokland (Nationaal Archief Den Haag).

Boerenliefde van het gewone volk

De grondwetswijzing van 1848 bracht Nederland nationale eenheid en democratie. Van bovenaf. Het parlement bestond uit vertegenwoordigers uit alle hoeken van het land, maar gekozen door de elite. Langzamerhand werd het kiesrecht uitgebreid en ontstonden er uiteenlopende politieke partijen die sociale groepen koppelden. De verzuiling verdeelde dus de natie maar verenigde die ook: elke politieke partij had landelijke aanhang, uit alle lagen van de samenleving. De verzuiling, leert de wetenschap tegenwoordig, disciplineerde de massa, leerde het volk zich aanpassen aan de nationale eenheid en normering. Maar liet het gewone volk zich disciplineren? Plaatste Amsterdam – de stad van de Bijltjes, Pachtersoproer en Doelistenbeweging – zich in het nationale gareel? Werd het nationalisme ook van beneden versterkt, door de volkse gevoelens?

Nationalisme van onderaf?

De Leidse promovenda Anne Petterson onderzocht hoe het Amsterdamse volk – dienstmeisjes, schooljongens, schoenmakers en winkeliers, al die hoofdstedelijke arbeiders, klerken en kleine luyden – reageerden op de nationale gebeurtenissen en ontwikkelingen. Het resultaat is verrassend. De liberale elite geloofde

in de educatieve rol van nationale helden als Rembrandt. Maar de gewone Amsterdammer vroeg bij zijn standbeeld: Wie was die vreemde klant? Een schilder? Mijn zoon schildert ook, en hij kan nog glazen zetten erbij! Enthousiasme riep wel Oranje op, ondanks de socialisten (die bij gelegenheid hard aangepakt werden). Echt emotionele nationale eensgezindheid maakte de pro-Boerliefde los rond de Transvaalse Vrijheidsoorlog van 1881 en het bezoek van Paul Kruger aan Amsterdam in 1884. Niet alleen de elite, maar juist ook de arbeiders lieten van zich horen bij de pro-Boeracties, in de massameetings in Artis (1881) en Plancius (1884, georganiseerd door de arbeidersorganisatie Patrimonium!). Terecht schrijft Petterson dat hier sprake was van populair nationalisme, politieke emancipatie ook. Of de elite zich erdoor liet beïnvloeden, is de vraag: Beelaerts van Blokland 'temde' de massa in Artis zonder enige moeite, en hoezeer Abraham Kuyper zijn gehoor in Plancius opzweepte, ze gingen keurig naar huis, geen Engelsman werd gemolesteerd en de regering zweeg. Het lijkt echter te vroeg om conclusies te trekken over de relatie tussen hoog en laag, nationalisme van boven en van beneden. In ieder geval zou die vraag te

stellen zijn aan de volgende periode, 1899-1902. Toen was de situatie in Zuid-Afrika veel ernstiger dan in 1881 en stond heel Nederland pal achter de Boeren, maar ook toen bleef de regering angstig neutraal – en voltrokken zich eveneens geen anti-Engelse ongeregelheden van betekenis.

Anne Petterson, *Eigenwijs vaderland. Populair nationalisme in negentiende-eeuwse Amsterdam*. [Diss. Leiden.] Amsterdam: Prometheus, 2017. 376 blz., €29,99.